

Dan PETRUȘCĂ

# Moralismul în viața de toate zilele

Când, prin 2013, îmi „lansam”, cum se spune, o carte de „publicistică” proprie, cei care au avut atunci bunăvoința să o prezinte publicului (un „filozof” și un „critic literar”, având în vedere „meseriile” lor culturale) au identificat aspecte pe care le consider și astăzi adevărate. Printre altele, Ștefan Munteanu considera referirile făcute de mine, în carte, la „cei vechi”, mai ales la Platon, simptomatice, iar Adrian Jicu îmi identifica în unele eseuri o atitudine de „moralist”. Îmi aduc aminte că ultima aserțiune m-a făcut atunci, pentru o clipă, să mă crispez, fiindcă, asemenea multor altora, asociez pe „moralist” cu un ins antipatic și, inevitabil, plictisitor. Moralistul pare să creadă despre sine că știe mai mult decât ceilalți și că e îndreptățit să dea sfaturi, chiar fără să i se ceară. Unui Dionisius Cato (trăitor, pare-se, prin sec. III î.H.) i se atribuie o mică lucrare sapiențială, intitulată „Disticha moralia”, care, în Evul Mediu, devenise cel mai popular manual de predare a limbii latine. Într-un loc, el ar fi spus cam așa: *Credere te sapientiam primus ad stultitiam graduus*. Cu Socrate în cuget, desigur, ar Cato spunea de fapt că acela care se crede înțelept a și făcut primul pas înspre prostie și ignoranță... Mai întotdeauna oamenii se feresc de moralisti. Vorba lui Andrei Cornea, din „Când Socrate nu avea dreptate”, care consideră, pe drept cuvânt, că nimeni n-ar dori să i se scrie pe tricou, după moda prezentului, ceva de felul „Cunoaște-te pe tine însuși!”, fiindcă zicerea pare sau chiar este plicticoasă și nu dă bine. Pe de altă parte, celebrul dicton îi aduce aminte omului contemporan că ar avea o datorie față de sine însuși. Și nu e vorba numai de omul contemporan, ci și de cel de ieri și dintotdeauna. Situația are legătură, poate, și cu pretențiile *pedagogilor*, care, din birourile lor, unde își concep teoriile, îi „sfătuiesc” pe practicienii catedrei cum să-și țină orele de curs, tocmai într-un moment de criză globală a educației, când smartphone-ul este în expansiune, iar cititul cărților este în derivă. Internetul este adesea plin de lucruri indigeste sau dificil de limpezit pentru cineva care n-are nici cultură și nici exercițiul gândirii atunci când trebuie să disocieze între adevăr și minciună, bine și rău. Se trăiește *hic et nunc*, iar trecutul este, pentru unii, expirat, pentru că există de o vreme tendința „postmodernă” de a lua în răspăr toate valorile consacrate. La toate astea se adaugă pornografia pe internet... Iar școala românească, de exemplu, propune texte literare care nu prea pot trezi emoții în sufletul elevilor contemporani nici prin „Dorința” lui Eminescu, nici prin „Nunta Zamferei” a lui Coșbuc, în care fata „roșește” atunci când băiatul o ia de mână. Nu cred că astăzi un astfel de fenomen se mai poate produce. Ceva esențial s-a schimbat în lume în ultimii ani,

și mai toți oamenii resimt această schimbare ca pe o agresiune. Conceptele inventate și descrise de antici, precum binele, dreptatea, frumosul, adevărul, cinstea etc., plictisitoare și chiar „inutile”, tind să fie înlocuite cu altele, între care tupeul și nesimțirea ar putea fi la mare preț. Jean-François Revel, în cartea sa „Călugărul și filozoful”, semnala un aspect cunoscut de multă vreme și anume acela că, după Antichitate, filozofia a abandonat idealul înțelepciunii. De atunci, gânditorii n-au mai intrat în viața de toate zilele ideile pe care le susțineau teoretic.

Sărind aparent de la una la alta, voi aminti de „utopia” celor vechi (Socrate, Platon, Aristotel și a altora asemenea lor), care erau convinși că omul trebuie să aibă drept țintă cunoașterea de sine și căutarea adevărului; iar omul politic, dintre toți, ar fi îndreptățit și obligat să facă acest efort pentru binele celor care l-au ales și pe care îi reprezintă. Platon, în „Legile” (într-o traducere de Șt. Bezdechi; București, Editura IRI, 1999), în Cartea a V-a, identifică una dintre cauzele răului din societate atunci când afirmă că dacă „amorul propriu e prea viu, el devine cauza tuturor păcatelor”. Așadar, acest „amor propriu”, sinonim cu „mândria” (și, oarecum, cu orgoliul, vanitatea, îngâmfarea, iubirea de sine), îl face pe om să judece greșit, preferând, cum afirma Platon, „interesul său înaintea adevărului”. Tot în „Legile”, în continuare, atenianul adaugă faptul că acela care vrea să urmeze calea desăvârșirii de sine (vor fi fiind și astăzi oameni de acest fel!) „nu trebuie să se iubească nici pe sine, nici ale sale”, pentru că, prin iubirea de sine, omul „se orbește singur relativ la obiectul iubit”. Și chiar mai mult: din pricina *amorului propriu*, „neștiutorul pare înțelept în propriii săi ochi; el crede că știe totul, deși nu știe, ca să zicem așa, nimic”. Așadar, susține Platon, datoria fiecărui om ar fi „să se ferească de iubirea aceasta *excesivă* (subl. noastră) de sine și să nu-i fie rușine a se alipi de cei mai buni ca el”. Înțelegem mai întâi că poți avea „amor propriu”, dar nu în exces. Însă oamenii, mai ales cei puternici, nu se „alipesc” de cei mai buni ca ei, fiindcă puterea pe care o au ține loc și de inteligență. Ei se înconjoară de cei mai proști, de lingușitori, de cei pe care îi pot controla, după cum arată experiența istorică. Această filozofie a „amorului propriu” este rezolvată mult mai simplu de poporul român, printr-o zicere ritmată și rimată, care sună, după cum se știe,

cam așa: „Prostul, dacă (până) nu-i fudul, / parcă nu e prost destul”. Prostia e în legătură cu „fudulia”, sinonimă cu îngâmfarea, mândria, aroganța, iar „fudulia”, din limba populară, se referă la „testicul”. Insist puțin asupra acestui aspect, pentru că, în limba noastră populară din zona argotică, există încă un cuvânt, cunoscut de toată lumea, care astăzi este consemnat și în DEX. Spre nemulțumirea pudibonzilor, desigur. În mentalitatea românească, cine e purtător de așa ceva este de lăudat. Cuvântul a fost preluat și de „critica literară orală”, fiindcă am auzit pe unii critici spunând, iar nu scriind, că Hortensia Papadat-Bengescu, de exemplu, „are coaie de prozator”. Dincolo de misoginismul subsidiar, sintagma este un argument în favoarea talentului de necontestat al doamnei, din moment ce a fost în stare să creeze o Lume.

Dacă iubirea, la cei vechi, era semnul unei „nedesăvârșiri” înseamnă că prin iubire omul dorește să se împlinească, deoarece se zice că el vede în ceea ce iubește ceva superior. Și în felul acesta Eros ne generează nevoia de contemplație și de cunoaștere, dincolo de realitatea crudă a morții și a repetatelor nașteri, de care vorbea Diotima, în „Banchetul” lui Platon. Erosul platonician, ca *daimon*, ca mijlocitor între om și zeu, tinde să unească „lumea sensibilă”, adică pe aceea dată nouă prin simțuri, cu „lumea inteligibilului”, unde locuiesc

„ideile” (arhetipurile, paradigmele), care sunt eterne, imuabile, perfecte. Oricum am spune-o, Erosul stârnește în om interesul pentru cunoaștere. Dar iubirea este, înainte de toate, o „lipsă”, care naște în om nevoia de împlinire. Însă ea nu este totuna cu „prietenia”. Aristotel, în „Etica Nicomahică”, așază iubirea în sfera moralei și eticii, iar nu în cea a instinctului, ca Platon, care transformase această „emoție” umană într-o forță cosmică. În lucrarea amintită, filozoful născut în Stagira vorbește despre „iubirea de prietenie”, pe care el o numește „philia”, deoarece aceasta apare, din punctul său de vedere, între oamenii care practică virtutea. Alexander Baumgarten, în „7 idei înrăuritoare ale lui Aristotel” (București, Editura „Humanitas”, 2012), preciza că, pentru Stagirit, prietenia este altceva decât camaraderia sau iubirea utilitară. Comentând pe Aristotel, în continuare, Baumgarten afirmă că, prin prietenie, „omul are experiența unui sine multiplicat și a unei unități multiple. Prietenul este celălalt eu. Unitatea lor e divină”. Capacitatea de a fi prietenul cuiva ține așadar de noblețea și frumusețea sufletului, susținea Aristotel... Aș mai spune că prietenia, asemenea iubirii, are nevoie de reciprocitate ca să se împlinească... Dar există și lipsa reciprocității în iubire sau prietenie, după cum se știe. Mai sunt, poate, și oameni cu veleități de sfinți, care iubesc sau fac bine altora

„cu de-a sila”. Ceea ce ar putea deveni plictisitor și chiar inutil. Astfel de porniri generoase au dus astăzi la meditații paradoxale, de tipul: „Nicio faptă bună nu rămâne nepedepsită”.

Însă dincolo de generozitatea acestor idei născute de mult și care ne-au dat și nouă de treabă până astăzi, e bine să ne întrebăm unde mai „greșesc” uneori filozofii atunci când meditația lor despre bine, adevăr, frumos, dreptate, iubire, prietenie etc. nu prea are acoperire în lumea concretă. Fiindcă, de exemplu, mai mult decât societățile cu regim totalitar, cele democratice sunt pândite mereu de pericole majore. Să nu uităm că în Germania, Hitler a fost ales, până la urmă, în mod democratic. Iar *iubirea de prietenie*, de care vorbea Aristotel, nu se naște numai între oamenii care practică virtutea, cum îi plăcea filozofului să creadă. Fără ochiul vigilent al societății civile, în fruntea statelor democratice se pot instala, cum cu tristețe îmi place să spun, confrerii ale minciunoșilor sau hoților, cărora nici prin gând nu le trece să conducă o țară (sau lumea) pentru binele celor care i-au ales. Prostia, lipsa de cultură și de educație, subiectivitatea electoratului sunt semne că democrația are defectele ei, semnalate chiar din Antichitate de unii gânditori, precum amintitul Platon. Marile și generoasele idei la care încă ne închinăm, uneori cu pioșenie, sunt mereu în pericol, iar pentru pesimiști, acestea par mai întotdeauna utopii... Chiar dacă nu mi-am propus aici să dezbăt iubirea de Dumnezeu, adaug totuși în treacă paradoxul că, în Evul Mediu, cu cât iubirea de Iisus și de Tatăl era mai aprigă, cu atât rugurile Inchiziției sfârșeau mai tare... Dar ce mai putem spune despre „războiul lumilor”, de astăzi, dintre jihadiști, pe de o parte, și creștini (și evrei), pe de alta? Pentru exemplul unui război mai degrabă religios nici nu trebuie să ne raportăm la Evul Mediu, ci să ne aducem aminte de recentul conflict din Europa „civilizată”, adică din fosta Jugoslavie, din ultimul deceniu al secolului trecut, și de gropile comune în care combatanții și-au îngropat „dușmanii”. Cam așa suntem noi, oamenii...

Multe dintre informațiile din rândurile de mai sus vin din cercetările altora, ca de obicei. Ele sunt „semne din cărți”. Unele idei (cum sunt cele din „Legile” lui Platon sau din „Etica Nicomahică” a lui Aristotel), pe care le-am adaptat necesității intime ale propriului discurs, am avut bucuria să le întâlnesc într-o lucrare de doctorat, devenită carte, semnată de Daniel Jitaru, „Iubirea ca esență a umanului” (Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2016, pe care o recomand în egală măsură celor care dau de ea, fie și din întâmplare, cât și celor care se plictisesc uneori „să joace jocuri” pe smartphone.

